

Боряна БРАТАНОВА**Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, България**

Граматическа адаптация на англицизми в българския език в правни актове на ЕС

Boryana BRATANOVA

St Cyril and St Methodius University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

Grammatical Adaptation of Anglicisms in Bulgarian in EU Legal Acts

Резюме

В разработката се анализира статутът на англицизмите в актуалното състояние на българския език с оглед на тяхното използване в европейските нормативни актове. Анализът се осъществява като се има предвид интернационализацията на българския език в епохата на глобализацията с оглед ролята на английския като лингва франка и неговото влияние като език-донор при междуезиковите контакти. В изследването се онагледява неустановеният статут на англицизмите, които имат съответстващи български думи и чиято употреба е по-скоро индивидуален езиков избор. Анализът се фокусира основно върху англицизмите, които имат частични български съответствия или нямат еквивалентна българска лексика и които са в процес на морфологична адаптация и асимилация в българския език. Тази адаптация е най-сложна при съществителните имена, които в английския език са неизменяеми по отношение на категорията род. В българския език номиналните англицизми преминават словообразователна и формообразователна адаптация, за да се впишат в системата на езика. В изследването се очертават актуални тенденции при изразяване на граматическо значение и граматическа адаптация при английските заемки в българския език, използвани в правни актове на ЕС.

Ключови думи: интернационализация, граматическа семантика, граматическа адаптация, асимилация, неологизми, англицизми

Abstract

The study explores the status of Anglicisms in the current state of the Bulgarian language in view of their usage in EU regulations. The emphasis is laid on the internationalisation of Bulgarian in the age of globalisation with English as the lingua franca functioning as a donor of loanwords in its contact with other languages. The research highlights the undetermined status of the Anglicisms that have Bulgarian counterparts, the use of which is rather a matter of personal preference. The analysis focuses mainly on the English loanwords that have

partial or no Bulgarian counterparts and are currently in the process of morphological adaptation and assimilation. Such adaptation is most complex with nouns, as there is no category of gender in the Modern English language. When borrowed into Bulgarian, English nominal loanwords undergo a process of word formation and grammatical adaptation to ensure their functionality in the recipient language. The major findings of the research point to the current trends in conveying grammatical meaning and grammatical adaptation of Anglicisms in Bulgarian when employed in EU legal acts.

Keywords: internationalization, grammatical meaning, grammatical adaptation, assimilation, neologisms, Anglicisms

1. Въведение

Като важна предпоставка за протичането на естествения езиков развой иновациите се наблюдават най-често в лексикалната система на езика, словообразуването, изреченските структури и по-рядко при формообразуването. Граматическите морфемии, които изграждат парадигмата на даден клас думи, са ограничен брой, предвид тяхната функция като маркери на съответните граматически категории. Поради това измененията при граматическите морфемии в даден език настъпват бавно и са резултат най-често от езиковата употреба или междуезиковите контакти. В съвременното състояние на формообразуването в българския език, като средство за граматическа адаптация, от съществено значение е изследването на интернационализацията на езика с оглед асимилирането на чуждиците, най-вече англицизмите, и тяхното включване в парадигмата на съответните класове думи. Като език в пределна степен на аналитичност, английският се характеризира с отпадане на редица граматически категории при съществителното име като род и падеж, както и с текущи изменения при броимостта и членуването. Прилагателните имена и числителните също са неизменяеми по отношение на категориите род и число. Поради отпадането на категорията род, няма съгласуване между предпоставения определител (прилагателно, съществително или числително) и номиналното ядро в рамките на именната фраза. При глагола най-същественото различие между английския и българския език се наблюдава при изразяването на аспектиалността. Тази категория е основополагаща при българския глагол, но преобладаващо отсъства в чист вид в английския език (вж. Братанова 2020). Посочените асиметрии при класовете думи в английския и българския език до голяма степен определят актуалните тенденции и модели при формообразуването на английските заемки в българския. Тяхното съвременно състояние се свързва с протичащ процес на граматическа адаптация, при който те получават граматически маркери на категории, които или напълно отсъстват в езика източник, или следват различен модел на изразяване.

Настоящото изследване разглежда граматическата адаптация при англицизмите в европейски правни актове, изготвени първоначално на английски език и последващо преведени на български език. Целта на изследването е да

се изведат някои актуални тенденции и основни модели при граматическата адаптация на англицизмите в българския език чрез лингвистичен анализ на регламенти, директиви и решения на Европейския съюз. Мотивацията за избора на тема се свързва с факта, че в европейските правни актове, които са налични на всички 24 официални езика на Европейския съюз, се използва специализирана лексика, заета основно от английския език. В контекста на европейското многоезичие, употребата на англицизми в правните актове е показателна за доминиращата роля на английския като език на глобалната комуникация между гражданите и институциите на Европейския съюз. В тази връзка въпросът за формообразуването на разглежданите англицизми неизменно се свързва със степента на тяхната граматическа адаптация и включването им в съответните класове думи в приемащия български език. Англицизмите, които са част от специализираната правна лексика, са установени в езика и до голяма степен следват устойчиви модели на формообразуване. Нерегулярни модели се наблюдават най-вече в медийния език, където англицизмите са силно комуникативно маркирани като международна лексика и езикови средства за интернационализация на изказа. Възможно е изборът за употреба на англицизми пред съответната българска лексема да бъде плод и на лични комуникативни предпочитания. В езиковия развой новозаетите англицизми често функционират като неасимилирани заемки, които обозначават понятия, несъществуващи в българския контекст. В узуса при заемки, които все още не са се установили в езика-приемник, може да се наблюдават иновации и вариации при маркирането на граматическите категории.

Изследването е базирано на корпус от англицизми, извлечени от многоезичната база данни EUR-Lex, която съдържа основно публични документи в частност правни актове на Европейския съюз. Англицизмите са извлечени от основните законодателни актове на ЕС – регламенти, директиви и решения, публикувани за период от пет години (2020–2024). Общият брой правни актове, използвани за ексцерпиране на корпуса, е 1735, а общият брой ексцерпирани англицизми в корпуса е 3500. Работи се с идентични документи на български и английски език, които изграждат своеобразен паралелен корпус, с цел установяване на заемките-англицизми и техните основни модели на граматическа адаптация в българския език. В редица случаи причината за използването на англицизми е липсата на съответен термин в българския език, т.е. заема се дадено юридическо понятие и терминът, който го обозначава. Тематиката на изследването е пряко свързвана с въпроса за формалната маркираност и асимилация на англицизмите в българския език с оглед на изразяването от тях граматическо значение. Поради високата си степен на аналитичност, английският до голяма степен се характеризира с нулева маркираност на редица граматически категории. При заемаването на англицизмите в българския език те получават съответните български морфеми с граматическо значение като средство за тяхната функционалност и асимилация в езика.

В изследването се взема под внимание ролята на автоматичния превод като техника, която способства формообразуването на англицизми в българския език чрез афиксация (суфиксация, по-рядко префиксация, и флексия) или нулево маркиране на граматическите категории. В съответствие с технологизацията на превода, специализираните текстове на европейските институции най-често се превеждат автоматично чрез услугата за невронен машинен превод eTranslation, а полученият груб машинен превод на следващ етап се редактира от професионален преводач (т.нар. *postediting*). При този процес е налице заемане на англицизми в българските преводни текстове, което улеснява тяхното навлизане в езика. Като цяло наблюдаваното заемане на английски термини и специализирана лексика при предаване на европейското законодателство на български език е в унисон с цялостната тенденция в терминологията за включване в езиците по света на лексика с англоезичен произход. При обработката на емпиричния материал се установява, че формообразуването на англицизмите в българския език е свързано още с транскрипцията, транслитерацията, ортографията, кодификацията, абривиатурите, акронимите, устойчивите колокации и др.

В настоящото изследване се разглеждат английски заемки, които имат само частични съответствия или нямат еквивалент в българския език и са в процес на асимилация. Чрез анализ на такъв емпиричен материал може да се направят надеждни изводи за тенденциите при формообразуването и граматическата адаптация на англицизмите в българския език. Чуждите думи заети от английски език, които вече са асимилирани, следват установените модели на формообразуване в българския език. Наблюдават се и комуникативно маркирани англицизми, чиято употреба най-често е плод на индивидуален езиков избор. Това са неасимилирани лексеми с преобладаващо окازیонална употреба, поради което не са обект на настоящото изследване.

2. Интернационализация на българския език в контекста на глобализацията

Понастоящем в световен мащаб англицизацията на езиците е необратим процес, тясно свързан с интернационализацията и глобализацията, който засяга в различна степен както най-разпространените, така и по-малките езици по света. Според Крумова-Цветкова (2013: 191) „английският език е доминиращ в настоящото време, възприема се като интернационализиращ, играещ основна роля в световната цивилизация и глобализация, което води до безспорното предпочитане на английски заемки в редица области на живота“ (вж. още Зидарова 2011, Радева 2017: 297–301, РНД 2021). Като официален език на Европейския съюз, българският също е възприемчив към навлизането на интернационална лексика, която в голямата си степен е англоезична. Интернационализацията на българския речников фонд се наблюдава в най-висока степен при терминологията и специализираната лексика, използвани в наука-

та, технологиите, правото, медицината, изкуството и др. В процеса на заемане в тези области на познанието англицизмите претърпяват минимални фонетични, ортографични и формообразователни промени в процеса на асимилация с цел максимално унифициране на терминологията в европейски и глобален контекст. В областта на терминологията използването на англицизми в българския език до голяма степен е обусловено от нормативната необходимост, а не е плод на личен комуникативен избор. По-ранното заемане на англицизмите предполага по-високата им степен на асимилация в езика. Подобни напълно асимилирани заемки от английския език често не се възприемат като чужди думи от носителите на езика и следват моделите на формообразуване за съответните класове думи в българския език, напр. *дестинация*, *коктейл*, *корупция*, *парадокс*, *парти*, *старт*, *тийнейджър* и др. Такива чужди думи от сферата на ежедневната комуникация не са обект на изследване в настоящата разработка, тъй като не предоставят необходимия емпиричен материал за извеждане на актуални тенденции при формообразуването и граматическата адаптация на англицизми в българския език.

В българската лингвистика е установено разграничението между понятията *заемки* и *чуждици* в рамките на по-широкото понятие *чужди думи*. Атанасова (2019) определя заемките като чужди думи, които навлизат в езика за да обозначат понятия, които са чужди за българския контекст. За чуждиците има съответни думи в българския език и тяхната употреба често е въпрос на индивидуален комуникативен избор от страна на говорещия (вж. още Зидарова 2011, Балтова 2017). За целите на настоящото изследване се разглеждат англицизми, които са заемки в българския без аналог в езика-приемник. В зависимост от „наличие[то]/отсъствие[то] на семантични и функционални еквиваленти в утвърдения речников състав“, Крумова-Цветкова (2013: 238) разграничава три типа заемки – еквивалентни, частично еквивалентни и безеквивалентни. Еквивалентните заемки „имат пълни семантични съответствия сред вече утвърдената лексика на езика приемник“ (ibid.: 239). Частично еквивалентните заемки „в семантично отношение показват частично съвпадение със семантичното съдържание на лексеми от утвърдения речников състав“ (ibid.: 239–240). Безеквивалентните заемки „означават нови за езика-приемник понятия и поради това нямат семантични и функционални съответствия в съществуващия речников състав“, т.нар. абсолютни неологизми в езика (ibid.: 239). Съществуването на тези три типа заемки е показателно за динамиката, иновациите и интернационализацията в речниковия фонд на българския език.

Изложената по-горе класификация, основана на лексикалната еквивалентност, може да се приложи към англицизмите в българския език. Въпреки че в настоящото изследване се разглеждат частично еквивалентните и безеквивалентните английски заемки, обособяването и на трите типа е необходимо, за да се онагледи тяхната степен на асимилация в българския език. В по-голямата си част еквивалентните заемки са неасимилирани с изключение на онези от

тях, които са навлезли в езика и са с висока честота на употреба (напр. *бренд*, *пиар*, *уикенд*). Частично еквивалентните и безеквивалентните английски заемки са в процес на формална адаптация в процеса на асимилация или вече в значителна степен са асимилирани в българския език. По-долу са разгледани трите типа чужди думи, обособени в зависимост от тяхното лексикално значение и употребата им спрямо съответните български лексеми.

➤ **Англицизми, които се използват паралелно с българските си съответствия (еквивалентни).** Това са чуждици, които не са трайно установени в езика, а тяхното използване е по-скоро въпрос на спецификата на комуникативната ситуация. Употребата им най-често цели постигане маркираност на изказа и изтъкване двуезичната компетентност на говорещия. Това се лексеми като: *абсорбирам* (поглъщам), *автентикация* (удостоверяване на самоличност), *автосугестия* (самовнушение), *адмирирам* (приветствам), *акумулирам* (натрупвам), *апликация* (приложение), *бейсик* (обикновен), *бекстейдж* (зад кулисите), *бренд* (търговска марка), *буквам* (резервирам, запазвам), *гейт* (изход), *генерация* (поколение), *дайвинг* (гмуркане), *девалвация* (обезценяване), *дефицит* (недостиг), *дигитален* (цифров), *дискаунт* (намаление), *джентълмен* (господин), *донът* (поничка), *ефект/влизам в ефект* (влизам в сила), *кастинг* (подбор), *когнитивен* (познавателен), *колаборация* (сътрудничество), *компулсия* (натрапчив импулс), *комуникация* (общуване), *копирайт* (авторско право), *лайфстайл* (начин на живот), *медиатор* (посредник), *ментор* (наставник), *нотификация* (уведомление), *обсесия* (обсебване), *опция* (избор), *оптопик* (извън темата), *пиар* (връзки с обществеността), *протестирам* (обжалвам), *пърформанс* (представление), *реанактор* (възстановчик), *редефинирам* (преформулирам), *реставрирам* (възстановявам), *рестрикция* (ограничение), *соларен* (слънчев), *съспенс* (тревожно очакване), *таргет група* (целева група), *тинк-танк* (мозъчен тръст), *тишърт(ка)* (тениска), *тренинг* (обучение, тренировка), *уикенд* (почивни дни), *хепънинг* (случка, събитие) и др.

Тъй като подобни чуждици са преобладаващо неасимилирани в българския език, при тях е възможно да се наблюдават колебания при формообразуването, транскрипцията и транслитерацията. Тяхната употреба често е спорадична, поради което не могат да се смятат за показателни при разглеждане граматическата адаптация на англицизмите в българския език. В случая по-скоро би могло да се говори за популярното явление *транслингвизъм* или смесване на езици (translanguaging), при което говорещият привнася лексикални единици или структури от езика-източник в езика-цел, или свободно преминава между два или повече езика, като по този начин изтъква своята двуезична или многоезична компетентност (Baynham, Lee 2019, MacSwan 2022). Такива комуникативно обусловени англицизми не са обект на анализ в настоящото изследване. Показателни за тенденциите при граматическата адаптация на англицизмите в българския език са заемките, които са установени като неологизми в състава

на интернационалната лексика в езика, докато чуждиците, които са еквивалентни със съответните български лексеми, не са част от основния речников фонд и изпълняват конкретни комуникативни цели.

➤ **Англицизми, които се отличават от съответните български думи по нюанси в лексикалното си значение (частично еквивалентни).** Обикновено при заемане в българския език такива англицизми срещат родната дума и стават част от речниковия фонд на езика като развиват специфични нюанси в лексикалното си значение, които отсъстват при съответната българска лексема. Подобни нюанси най-често са резултат от разширяване или стесняване на лексикалното значение при английските заемки в българския език. Такива англицизми са: *акция* vs. *намалена цена*, *алтернатива* vs. *възможност*, *аутфит* vs. *облекло*, *баланс* vs. *равновесие*, *бърнаут* vs. *прегриване*, *визита* vs. *посещение*, *декада* vs. *десетилетие*, *еквивалентен* vs. *равностоеен*, *инаугурация* vs. *встъпване в длъжност*, *инспирирам* vs. *въдхновявам*, *кредит* vs. *заем*, *лизинг* vs. *изплащане*, *понкорн* vs. *пуканки*, *промоция* vs. *популяризиране*, *селекция* vs. *подбор*, *стартъп* vs. *новосъздадена компания*, *уъркшоп* vs. *работилница* и др. При този тип е възможно да се наблюдават колебания във формообразуването, напр. въпреки официално приетата форма за множествено число *уъркшопове* (ОПРБЕ 2012: 37), е широко разпространена и формата **уъркшопи* (Микова 2016: 112). Интересна е семантичната промяна в значението на думата *митинг* – при адаптацията значението на лексемата се стеснява от *среща, събрание* в английския език до значението *публично масово събрание* в българския език (РБЕ) (вж. още Стаменов, М. 2012).

➤ **Англицизми, които се заемат заедно с понятията, които обозначават (безеквивалентни).** Става дума за заемки, които обозначават нехарактерни за българския контекст понятия, поради което в езика липса съответстваща българска дума. Това най-често са случаи на специализирана лексика като: *админ*, *айпад*, *айпод*, *банкиране*, *бъг*, *ваучер*, *влогър*, *дигитализация*, *директива*, *дисплей*, *дрескод*, *експертиза*, *ескалация*, *имиджмейкър*, *интерфейс*, *инфлуенсър*, *кемпер*, *клъстер*, *кодификация*, *копирайтинг*, *копирайтър*, *коучинг*, *конвенция*, *лаптоп*, *лайквам*, *маркетинг*, *мениджър*, *метаданни*, *мърчандайзер*, *ноу-хау*, *одитор*, *онлайн*, *овърбукинг*, *панел*, *подкаст*, *портфолио*, *принтер*, *прокси*, *пропорционалност*, *протектор*, *пост*, *рафтинг*, *рефинансирам*, *риалити*, *рутер*, *санкция*, *селфи*, *сензор*, *сертифициране*, *скенер*, *софтуер*, *спам*, *стикер*, *субсидираност*, *тиймбилдинг*, *транспондер*, *трейлър*, *тьютор*, *файл*, *флашмоб*, *фронт офис*, *фрустрация*, *хабитат*, *хардуер*, *хармонизиране*, *хаштаг*, *хейтър*, *шоу*, *шоурум*, *ъндейт* и др. Навлизането на подобни англицизми води до обогатяване на речниковия фонд на българския език. Тук също се наблюдават колебания при граматическата адаптация най-вече във формата за множествено число, напр. *шоута* (ОПРБЕ 2012: 669), но е разпространена

и формата **шоа; шоурумове* (ОПРБЕ 2012: 669), но се употребява и формата **шоуруми*. При лексемата *лого* обаче формата за множествено число е *лога*, а при одит е *одити* (БЕРОН). Ненормирани са формите за множествено число при *айпод*, *айпад* и *подкаст*, където препоръчителните форми са съответно *айподи*, *айпади* и *подкасти* (РНДБЕ 2010: 329, Микова 2016: 113, Колковска, Благоева 2021).

Интернационализацията на българската лексика би следвало да се разглежда също като проява на принципа за езиковата икономия в контекста на межкултурната комуникация, осъществявана основно на английски език с често наблюдавани случаи на транслингвизъм (Благоева 2008: 80–81, Крумова-Цветкова 2013: 334–344, Братанова 2014). Носителите на българския език, които владеят английски, влагат минимални комуникативни усилия при заемането на англицизми, които директно включват в речта си чрез използване на българските словообразователни и формообразователни модели. По такъв начин се намаляват когнитивните усилия, необходими за намиране на българско преводно съответствие или тълкуване на съответното англоезично понятие. Чрез езикова икономия комуникацията обикновено става по-бърза, достъпна и лесна. Това обаче невинаги се отнася за заемането на англицизми, които може да бъдат непознати и неразбираеми за широката общественост, напр. *агравирам*, *агресирам*, *атестат*, *афтьрпарт*, *виктимизация*, *инфантилизация*, *контестация*, *локация*, *локализация*, *референция*, *рехабилитация*, *стайлинг* и др. Такива англицизми са маркирани единици за постигане на комуникативен ефект сред събеседници със сходни фонові знания, общи интереси и дискуссионни теми. Извън такива общности обаче подобни неасимилирани англицизми по-скоро водят до неразбиране и спъват комуникацията, особено сред неанглоговорящите.

3. Формообразуване и морфологична адаптация

В лингвистиката е възприето разграничението между лексикално и граматическо значение на дадена лексема, които са взаимосвързани. В зависимост от това дали лексемата обозначава предмет, обект, същност (съществително), действие, процес, състояние (глагол) или признак (прилагателно), се приписва граматическо значение, изразено чрез маркерите на съответните граматически категории. Словообразуването и формообразуването са основните структурни механизми за изразяване съответно на лексикално и граматическо значение. Ницолова (2008: 12) посочва, че в зависимост от изразяваното от тях значение афиксите в българския език биват два основни вида – словообразователни (лексико-граматически морфеми) и формообразователни (граматически морфеми) (вж. още ГСБКЕ 1983: 15, Вътв 1992: 131–132). Словообразователните афикси включват представки и наставки, които „модифицират лексикалното значение на корена. Формообразователните афикси са преди всичко окончанията, които могат да бъдат и нулеви. Те са маркери на граматическите значения

на словоформите“ (Ницолова 2008: 12). Относно лексико-граматическите морфеми Въртов (1992: 135) посочва, че „като предимно словообразователно средство те могат да изразяват и определени значения от граматическо естество“. Граматическите морфеми са „структурни елементи на словоизменението. Те изграждат конкретните функционални форми [граматически форми/словоформи], с които думите се реализират в речта, придавайки им едни или други граматически значения“ (Въртов 1992: 143, вж. още Aronson 1968, Маслов 1982, ГСБКЕ 1983: 14, Стоянов 1999: 180, Костова 2017).

Формообразуването на англицизмите в българския език е пряко свързано с т.нар. *морфологична адаптация* като най-често срещаният тип граматическа адаптация (Крумова-Цветкова 2013: 315–317). Според Кювlieва-Мишайкова (1997) (цит. в Крумова-Цветкова 2013: 315) „морфологичната адаптация се изразява в приемане на граматичната категория род при съществителните имена и в оформянето на граматична парадигма – получаване на граматични форми за число при имената, а при глаголите – включване към определено спрежение чрез образуване на граматически форми за лице и число (обикновено след словообразователна адаптация)“. Морфологичната адаптация е тясно свързана и със степента на асимилация на дадена заемка в приемащия език. Лютакова (2018: 237) посочва, че в началния етап на морфологична адаптация заетата дума се вписва в граматичните категории на съответния клас думи в езика-приемник, а в завършващия етап заетата лексема развива словообразователна способност, т.е. посоката на адаптация е от формообразуване към словообразуване.

При заемането на англицизми в българския се наблюдава процес на морфологична адаптация, при който словообразователните афикси и формалните маркери за изразяване на граматическо значение се адаптират към българските свързани морфеми. Понякога е възможно да се наблюдава формообразуване в чист вид без употребата на български или адаптирани английски словообразователни единици. Това се отнася за определени прости и сложни съществителни имена, напр. *баркод*, *бартер*, *бизнесмен*, *брифинг*, *джогинг*, *дресинг*, *дъмпинг*, *импорт*, *експерт*, *експорт*, *къмпинг*, *мол*, *нюзрум*, *офис*, *паркинг*, *праймтайм*, *рейтинг*, *смог*, *снекбар*, *топинг*, *трол*, *фиксинг*, *холдинг* и др. В повечето случаи е налице едновременно прилагане на словообразуването и формообразуването при адаптирането и асимилирането на английските заемки в българския език. Заетата дума първо приема съответните български или адаптирани английски суфикси и по-рядко префикси с деривационна функция, след което се вписва в граматическата парадигма на класа думи чрез добавяне на съответните флексии или членни форми. Това се наблюдава например при съществителните имена: *бенефициент*, *екипън*, *импийчмънт*, *искейпизъм*, *промоутър*, *урбанизация*, *фитнес*, при прилагателните имена: *административен*, *дискриминационен*, *ексцентричен*, *икономически*, *социален*, *спиритуален*, *фриволен*, при глаголите: *делегирам*, *класифицирам*, *маргинализирам*, *поставям*, *реставрирам*, *финализирам*, *финиширам* и др.

Наблюдават се и някои нетипични случаи на морфологична адаптация и формообразуване при английските заемки в българския език. Такива примери са лексемите *джинси*, *комикси* и *ултраси*, които са двойно маркирани за множественост с флексите както на английския, така и на българския език. Двойно маркиране за множествено число се наблюдава и при лексемите *кексове*, *снаксове* и *чипсове*, при които идеята за множественост се носи от английската флексия *-с*, а идеята за видово разнообразие се предава чрез българската граматическа морфема *-ове* (вж. Данчев 1981: 199, Molhova 1992: 91–92, Крумова-Цветкова 2013: 316). При лексемата *фреш* пък е налице промяна в класа думи – от прилагателно в езика-източник (английски) в съществително в езика-приемник (български). Случай на нулева граматическа морфема се наблюдава при заемката *олинклузив*, чиято неизменяемост по отношение на категориите род и число в английския език се запазва и при заемането ѝ в българския език.

Цялостният типологичен облик на английския език в съпоставка с облика на българския език предполага различия в изразяваните граматически значения на отделните класове думи. Английските съществителни нямат граматически морфемии за изразяване на субстантивността чрез категорията род и граматическото значение мъжки, женски, среден. Застите англицизми в българския език биват причислени към някой от трите рода в съответствие с граматическите правила за определяне на рода в езика-приемник. И в двата езика няма категорията падеж, а отношенията между думите в състава на изречението се указват основно от фиксирания словоред от типа подлог – сказуемо – допълнение (SVO) (вж. Стаменов 2020: 66). Относно категорията число граматическото значение единственост vs. множественост е маркирано чрез окончания и в двата езика. В английския език при глаголите няма ясно разграничение между категориите темпоралност и аспектиалност като не съществуват отделни граматически морфемии, изразяващи начина на протичане на глаголното действие и неговата темпорална отнесеност. В българския това са две отделни категории със съответните формални маркери. Поради тази асиметрия между двата езика, вербалните английски заемки в българския език най-често са маркирани като двувидови посредством суфиксите *-ира-* или *-изира-*, които са продуктивни при обозначавање на глаголи от чужд произход (вж. Благоева 2008: 83, Костова 2017: 18, 2018)¹. При морфологичната адаптация вербалните англицизми в българския език следват модела на формообразуване за съответното спрежение, лице и число. Английските прилагателни и числителни редни са неизменяеми класове думи, които при заемането си в българския преминават морфологична адаптация и чрез съответните формообразователни афикси се съгласуват по род и число със съществителните, които поясняват.

¹ За суфиксите, използвани при морфологичната адаптация на вербални англицизми в българския език, вж. Костова (2017).

4. Основни модели на граматическа адаптация при частично еквивалентните и безеквивалентните англицизми в българския език

Както бе посочено по-рано в изследването, емпиричният материал, въз основа на който се извеждат основните модели на граматическа адаптация при субстантивните, адективните, вербалните и адвербиалните англицизми в българския език в настоящия раздел, е извлечен от правни актове на Европейския съюз. Тъй като става дума за законодателни актове, се ограничава възможността за индивидуални преводачески предпочитания, а по-скоро се следват утвърдени модели за предаване на съответните англицизми на български език. В съответствие с потребността подобни текстове да бъдат изготвени на ясен и разбираем език (*in plain language*), би следвало в тях да се избягват непознати за широката общественост форми като *карбут*, *карбутът*, *карбутите* (от англ. *car boot (sale)*) – продажба на използвани вещи от багажника на автомобила) или *ръкинг*, *ръкингът*, *ръкинга* (от англ. *rucking*) – вид тренировка, която включва преходи с тежка раница на гръб. Подобни лексеми са трудно разпознаваеми дори за англоговорещите носители на българския език. При *карбут*, за разлика от английската лексема, българската заемка се изписва като композитна дума. Съгласно правилата за определяне рода на съществителните в българския език, споменатите лексеми се тълкуват като принадлежащи към мъжкия род, могат да образуват форми за множествено число и да получат съответния задпоставен определителен член.

Въз основа на емпиричния материал, обработен за целите на изследването, се извеждат основните модели на граматическа адаптация при субстантивните, адективните, вербалните и адвербиалните английски заемки, които имат частично съответствие (частично еквивалентни) или нямат съответствие (безеквивалентни) в българския език. Понякога е трудно еднозначно да се установи езикът, от който дадена заемка влиза в българския. С оглед на разграничението между източник на заемане (езикът, от който навлиза дадена заемка) и произход на заемане (езикът, от който произлиза заемката) би могло да се каже, че в българския навлизат и заемки от английския език, чийто произход е от трети език. Такива заемки са част от речниковия фонд на съвременния английски език, поради което са включени в емпиричния материал на настоящото изследване.

В някои случаи е възможно промяната в лексикалното значение да води до промяна и в граматическото значение на дадена лексема. Би следвало да се разгледа един особен случай на промяна в лексикалното значение по признака *одушевеност* – *неодушевеност* и свързаното с това разширяване на граматическото значение на лексемите. В контекста на европейските правни актове такава промяна се наблюдава например при съществителното *реhabилитация* и прилагателното *интелигентен*. При работата с технологии за машинен превод се наблюдава тенденция за разширяване лексикалното значение на съществуващи български англицизми като проекция на сходен процес в английския

език. Така се появяват устойчиви колокации като *рехабилитация на път/сграда/жилище* (road/building/housing rehabilitation) и др. По отношение на прилагателното *интелигентен*, вече употребявано както за хора, така и за технологии, би следвало да се посочи, че то съответства на две английски прилагателни – *intelligent*, употребявано за хора и *smart*, използвано за технологии, напр. *интелигентни системи/решения/устройства* (smart systems/solutions/devices), *интелигентно осигуряване на изпълнението* (smart enforcement). За да се избегнат евентуални двусмислици, в българския навлиза и неизменяемото прилагателно *смарт*, напр. *смарт приложение*.

В такива случаи разширяването на лексикалното значение води до промяна и в граматическото значение – при съществителното *рехабилитация* се наблюдава абстрактно и конкретно значение, а прилагателното *интелигентен* функционира и в трите рода както за хора и одушевени същества, каквато е неговата прототипна употреба, така и за неодушевени устройства. Разширяване на лексикалното значение се наблюдава при глагола *нотифицирам* (notify), който може да се свързва пряко с допълнения както с компонента [+ОДУШЕВЕНОСТ], така и с компонента [-ОДУШЕВЕНОСТ]. Тази промяна в българския език съответства на сходна промяна в английския и отново навлиза най-вече чрез машинния превод, напр. *Комисията нотифицира делегирания акт едновременно на Европейския парламент и на Съвета* (The Commission shall notify the delegated act simultaneously to the European Parliament and to the Council).

4.1. Модели на граматическа адаптация при номиналните англицизми

Във връзка със субстантивните неологизми Благоева (2008: 79) посочва, че „поради своите номинативни и категориални особености съществителните имена са в центъра на иновационните процеси в лексиката“. В по-късно свое изследване Колковска и Благоева (2021: 74) отново отчитат тази тенденция и допълват, че съществителните имена „заемат най-голям дял от новата лексика“ (вж. още Христов 2021: 90). Многобройните английски заемки-неологизми в българския, които принадлежат към класа на съществителните имена, са в различна степен на морфологична адаптация и асимилация в приемащия език.

• Формална маркираност при номиналните англицизми

По отношение на тяхната формална маркираност като субстантиви се обособяват два основни модела – англицизми със субстантивни суфикси и такива с нулева маркираност, които ортографично се включват в речниковия фонд на българския език чрез транскрибиране. Двата типа се тълкуват като лексеми съответно от мъжки, женски или среден род въз основа на експлицитен суфикс или нулева морфема, след което получават формообразователни флексии. Особено продуктивни в българския език са функционалните съответ-

ствия на английските номинални суфигси *-tion/-ation/-ition*. Това са суфигсите *-ция/-ация/-изация* за обозначаване на интернационални процесуални съществителни в женски род (*денитрификация, дигитализация, дискриминация, консултация, стандартизация*), както и суфигсите *-ира-не* за образуване на отглаголни съществителни в среден род (*делегиране, класифициране, нотифициране, транспониране, хармонизиране*). С нулева суфигсална маркираност са съществителните: *дизайн, експерт, комплекс, конфликт, механизъм, профил, сетълмент*, които получават флексии за съществителни от мъжки род съгласно правилата на приемащия български език. Понякога англицизми, получени чрез продуктивните суфигси *-ция/-ация/-изация* разширяват значението си и функционират като съответствия на английски съществителни с общ корен (*exposition – exposure*), напр. *the exposure of workers to the risks – експозицията на работниците на рискове*, като в случая заемката е предпочетена пред българския израз *излагане на рискове*.

При заемането на номинални абстрактни съществителни от английския в българския се наблюдава тенденция за замяна на английските субстантивни суфигси *-ity, -ness, -су* с български суфигси, най-често *-ост* (*-ест, -ност*), указващи рода на съществителните имена, напр. *експедитивност* (*expediency*), *ефективност* (*effectiveness*), *ефикасност* (*efficiency*), *ликвидност* (*liquidity*), *пропорционалност* (*proportionality*), *субсидиарност* (*subsidiarity*) и др. В българския се наблюдава формообразователен модел при англицизми със суфигс *-ive* от сферата на европейските правни актове, които приемат флексията за женски род *-а*, напр. *алтернатива, директива, инициатива, перспектива* и др. Редица англицизми с наставка *-ive* обаче се установяват във форми за мъжки род, напр. *диспозитив, наратив, норматив, прерогатив* и др. Наличието на тези конкурентни модели на формообразуване е показателно за неустановения модел за приписване на категорията род при англицизмите със суфигс *-ive* в българския език.

Процесът на заемане на англицизмите със суфигс *-ing* е активен поради високата продуктивност на този суфигс в съвременния английски език (вж. Стаменов, Х. 2012). При заемането на английски лексеми със суфигс *-ing* в българския език се оформят три основни модела. При първия лексемата се заема като една структурна единица и се тълкува като съществително от мъжки род, напр. *аутсорсинг, бенчмаркинг, кетъринг, мапинг, мониторинг, нетуъркинг, рейтинг, роуминг, скрининг, шипинг* и др. Този тип англицизми са с различна степен на асимилация в българския като някои от тях са ново-заети. Подобен тип отглаголни съществителни като цяло не се плурализират както в изходния език, така и в езика приемник, но в работния корпус се наблюдава възможна употреба на този тип англицизми във форма за множествено число, напр. *ethics screenings* (етични скрининги) (Регламент (ЕС) 2021/695).

При втория модел на заемане при англицизмите се запазва английският корен, който се свързва с българския суфикс за образуване на отглаголни съществителни в среден род *-ира-не*, напр. *акредитиране*, *брандиране*, *консултиране*, *лицензиране*, *одитиране*, *планиране*, *рекрутиране*, *рециклиране*, *скулптиране*, *таргетиране*, *тестване*, *финансиране*, *форматиране* и др. При третия модел на заемане в българския се образуват неологизми чрез структурно калкиране, като се използва преводното съответствие на английския корен и суфикса *-ира-не*, напр. *(pre)етикетиране* (re/labelling), *превалутиране* (revaluating), *премаршрутиране* (rerouting) и др. В актуалното състояние на българския първият от разглежданите по-горе модели набира популярност с оглед на принципа за езиковата икономия и директното заемане на английски лексеми, които образуват словоформи като следват правилата на формообразуването в българския език. Прилагането на българския модел за образуване на отглаголни съществителни в среден род като преводни съответствия на англицизми в европейските текстовете може да доведе до използването на все още неутвърдени неологизми като *водочерпене* (water abstraction points), *земеползване* (land-use), *пробовземане* (sampling) и др.

Отново под влияние на английския, в българския език навлизат структурни единици, „възникнали при откъсването на сегменти (части) от заети композитуми“ (Балтова 2014: 33). Такива словообразователни форманти са *био-*, *еко-*, *инфо-*, *кибер-*, *психо-*, *техно-* и др., които служат за образуване на съществителни имена основно от мъжки и женски (по-рядко от среден) род, напр. *биогориво*, *биопродукт*, *биохрана*, *екодизайн*, *екомаркировка*, *екостикер*, *екозона*, *екопроектиране*, *инфографика*, *инфосайт*, *кибератака*, *киберпрестъпност*, *киберсигурност*, *психопрофил*, *психотерапия*, *технопарк*, *техноцентър* и др. Същевременно с това се използват и пълните форми на изходните прилагателни, напр. *биологично разнообразие*, *екологична икономика*, *екологично производство*, *екологичен район*, *информационна система*, *психологическа подкрепа*, *технологичен напредък* и др. Подобна двойствена употреба е показателна за все още неустановения статут на подобни структурни елементи в българския език, които понастоящем по-скоро са резултат от принципа за езиковата икономия.

В работния корпус се наблюдават и примери, които са показателни за тенденция към преосмисляне функцията на английския афикс *-s* при заемане на англицизми в българския език. Както е известно, в съвременния английски език споменатият номинален афикс може да бъде както словообразователен, така и формообразователен. Като словообразователен английски суфикс, той влиза в състава на съществителни, обозначаващи области на науката и познанието, които при заемане в българския език преминават морфологична адаптация и получават окончание за женски род. Такива примери са: *aerobics* (аеробика), *aesthetics* (естетика), *dynamics* (динамика), *economics* (икономика), *genetics* (генетика), *hermeneutics* (херменевтика), *linguistics* (лингвисти-

ка), *logistics* (логистика), *mechanics* (механика), *optics* (оптика), *penalistics* (пеналистика), *physics* (физика), *politics* (политика), *pragmatics* (прагматика), *semantics* (семантика), *statics* (стати́ка) и др. Като формообразователен афикс, -s обозначава словоформа, която е в множествено число.

В корпуса са налице примери, при които -s се тълкува като словообразователен суфикс при лексема в единствено число, напр. *civics* (гражданско образование), *ethics* (етика), *photonics* (фотоника), *robotics* (роботика) и др. Налице са и случаи, при които лексема се използва по-често с формообразователния афикс -s отколкото съответната форма за единствено число, напр. *characteristics* (характеристики). Наблюдават се обаче и редица случаи на заемки с афикс -s, при които функцията на афикса се тълкува двояко, т.е. наблюдава се колебание и употреба на съответните англицизми във форми както за единствено, така и за множествено число при заемането им в българския език. Такива примери са: *analytics* (анализ, анализи) в *data analytics* (анализ на данни, анализи на данни), *network analytics* (анализ на мрежи), *self-service analytics* (анализи на самообслужване), *microplastics* (микропластмаса, микропластмаси, микрочастици), *plastics* (пластмаса, пластмаси), *poleemics* (полемика, полемики), *statistics* (статистика, статистически данни, статистики) и др. Пример за граматическа иновация, както в английския, така и в българския, е плурализацията на *logic* (логика) в *logics intervention* (логиките за намеса) (Регламент (ЕС) 2021/695).

• Плурализация при номиналните англицизми

По отношение на плурализацията, при някои номинални англицизми в българския език се наблюдават форми за преобладаваща употреба в единствено число, т.нар. *singularia tantum* (*евро, ембарго, интерфейс, карго*), в множествено число (*актове, бази данни, дерогации, санкции*) или т.нар. *pluralia tantum* (*алумни, суперлативи, фойерверки*). В съвременния английски език като лингва франка се наблюдава тенденция за преосмисляне броемостта на съществителните имена. Значителна част от абстрактните съществителни имена, които функционират като неброими, се преосмислят по посока на броими съществителни и развиват форма за множествено число (Братанова 2021: 130–131). При заемането им в българския език основно чрез машинния превод плурализацията се запазва и се появяват нетипични форми, които при продължителна употреба впоследствие се установяват в езика-приемник, напр. *дебити* (debts), *забавания* (delays), *законодателства* (laws), *контексти* (contexts), *кредити* (loans), *кръстоски* (crossings), *парламенти* (parliaments), *срокове* (deadlines), *токове* (currents) и др. В тази връзка внимание заслужава и словоформата *кредитни спредове* (credit spreads) (COM(2021) 581), при която неасимилираната английска заемка се транскрибира, кирилизира и плурализира в съответствие с правилата на българския език.

Въпреки че в българския съществуват словоформите *вода* vs. *води* като функционални съответствия на английските *water* vs. *waters*, при превода с eTranslation може да се наблюдава неправилна употреба на плуралната форма. Такъв пример е използването на правилната форма в именната фраза *водата, предназначена за консумация от човека*, но неправилната употреба в именните фрази *достъпът до такива води за всички в Съюза*, както и *минималните изисквания, на които следва да отговарят използваните за тази цел води* (Директива (ЕС) 2020/2184). В действителност при работата на машинния преводач се наблюдават колебания при фразата *water intended for human consumption*, при която правилната форма е резултат от последващо редактиране, а грубият машинен превод е *водите, предназначени за консумация от човека*. По-късно в рамките на същия параграф автоматичният превод *водата, предназначена за консумация от човека* е верен. В случая не става дума за влияние на английския, тъй като в оригиналния текст всички споменати лексеми са в единствено число. В същия документ се използват и правилните форми за множествено число *натуралните минерални води и водите, които са лекарствени продукти* (natural mineral waters and waters which are medicinal products). В българския език плурализацията чрез машинен превод се наблюдава още при словоформите *активи* (assets), *акцизи* (excise duties), *инфраструктури* (infrastructures) и др. Друг случай, в който в българския се образува нетипична множествена форма чрез машинен превод от английски, е *искрови разряди* и *контактни токове* (spark discharges and contact currents). Въпреки че в случая не става дума за англицизми, под влияние на английския чрез машинния превод в българския се употребяват нетипични номинални словоформи.

• Генерична референтност при номиналните англицизми

Интересен е въпросът как се прилагат насоките за използване на приобщаващ език (inclusive language) и неутрален по отношение на пола език (gender-neutral language) към език с категорията род какъвто е българският. Като цяло това са понятия, които се свързват с английския като език на глобалната комуникация, в който отпадналата категория род при съществителните имена способства прилагането на споменатите насоки. В българския не е широко разпространена практиката да се използват паралелно формите за мъжки и женски род с цел постигане на генерична референтност, напр. *преподавател* и *преподавателка*, *студент* и *студентка*, *участник* и *участничка* и др. Утвърдена тенденция е формата за мъжки род да придобива генерично значение, а именно *Тя е носител на международни награди/военнослужещ/летец*. Тъй като българският е в етап на интернационализация и търпи влияние от страна на английския, се развиват механизми за изграждане на приобщаващ изказ, чрез който се избягва разграничението по отношение на биологичния пол, обвързано с категорията род.

Неутрализацията по признака пол се постига в българския чрез плурализация или чрез употребата на събирателни съществителни. Моделът на плурализацията е до голяма степен заимстван от английския, често и по пътя на машинния превод, напр. *граждани* (citizens), *депутати* (members of parliament), *доставчици* (providers), *купувачи на кредити* (credit purchasers), *лица, обслужващи кредити* (credit servicers), *министри* (ministers), *потребители на кадри* (staff users), *предприемачи* (entrepreneurs), *хора от бизнеса* (business people) и др. Използването на приобщаващ език чрез употребата на събирателни съществителни е широко разпространен модел, напр. *борд* (board), *жури* (jury), *кабинен екипаж* (cabin crew), *комисия* (commission), *парламент* (parliament) и др. Като цяло се наблюдава тенденция за засилване на плурализацията при съществителните, които са заемки от английски, или при преводните им съответствия, като по този начин се следва английският модел за постигане на приобщаващ езиков изказ. Макар в цялостния си граматически облик българският да разполага с ограничен набор от езикови средства за неразграничение по признака пол, в езика се развиват механизми за постигане на функционално съответствие с английските съществителни, при които няма разграничение по признака пол и граматическия род за неговото изразяване. В българския понякога това се постига и чрез директното заемане на английски акроними като *CEO*, *HR*, *PR* и др.

• Структура на именната фраза при номиналните англицизми

Интересни от езикова гледна точка са примери като *веган десерт*, *веган диета*, *веган ресторант*, но *веганска козметика*, *веганска кухня*, *вегански ястия* и др. При разпространения модел N+N, заемките функционират като предпоставени несъгласувани определения с нулеви формообразователни маркери. Този модел е широко използван в английския, откъдето понастоящем навлиза в българския, и се характеризира с прилагане на определението към ядрото на фразата, напр. *бизнес план*, *държава членка*, *кафе машина*, *кетъринг услуги*, *пивот таблица*, *съртър бизнес*, *толтакса* и др. (вж. Тодорова 2020, Братанова 2021: 133–134). Особено интересен е случаят с английската калка в българския *база данни* (database), която в епохата на глобализацията развива множествено число *бази данни* като аналог на английското *databases*. Докато изходната английска дума е сложна, на пръв поглед в българския става въпрос за преводна заемка, която е номинална фраза от типа N+N, но в действителност е налице ядро на фразата и задпоставен определител, свързан с ядрото чрез изпускане на предлога – *база от данни*. Това е случай на описаното от Буров (2021: 26) явление *безпредложие*, което се определя като „една от съвременните тенденции в развитието на [българския] език“. Сходен пример е българското *формуляри образци* като преводно съответствие на английското *model forms* (Регламент за изпълнение (ЕС) 2021/963), първоначално преведено от

еTranslation предложно като *образци на формуляри*. Английските номинални фрази от типа N+N обикновено се предават на български чрез задпоставен определител, напр. *data protection* – *защита на личните данни*, *food safety* – *безопасност на храните*, *market access* – *достъп до пазара* и др. Много рядко се наблюдава предаването на този тип германски именни фрази чрез модела на домашните именни фрази с предпоставен определител, напр. терминът *holding company* се е утвърдил на български като *холдингово дружество* вместо *холдинг компания* като част от интернационалната лексика в българския език. Друга такава именна фраза е *маркетингови практики* (marketing practices), която също следва домашния структурен модел с предпоставен адекватен определител. В такива случаи при адаптацията на заемките съществителното с атрибутивна функция в английската фраза се преосмисля като прилагателно в българската чрез добавяне на съответния словообразователен и формообразователен афикс.

4.2. Модели на граматическа адаптация при адекватните англицизми

Стандартният модел на заемане на прилагателни от английския в българския език е посредством суфиксите *-ен/-ски*, *-ов* и флексии за женски род *-а* и среден род *-о*, напр. *адекватен*, *валиден*, *електронен*, *експедитивен*, *енергиен*, *лизингов*, *лоялен*, *офсетов*, *регулаторен*, *субсидиарен*, *филтър* и др. В редица случаи прилагателни-англицизми в българския се образуват от изходно съществително в атрибутивна позиция в английския език, напр. *валидационен* (validation), *информационен* (information), *класификационен* (classification) и др. Този модел е устойчив и се прилага дори при неасимилирани заемки като *каботаж* – термин с френски произход, използван в законодателството на ЕС на английски език, напр. *каботажни превози* от англ. *cabotage operations*; *тахографски*, напр. *тахографски записи*, *тахографско оборудване* от англ. *tachograph records*, *tachograph equipment* и др.

Като най-съществена особеност при заемането на прилагателни от английския в българския език може да се посочи двойната суфиксация, т.е. прилагателното се заема с английския си суфикс, след което получава и български адекватен суфикс. По този начин при процеса на асимилация прилагателното име може да получи съответните формообразователни флексии и да се впише в родовата система на българския език. Като често срещана комбинация може да се посочи свързването на английския суфикс *-al* с българския *-ен* при заемане и морфологична адаптация на адекватни англицизми, напр. *виртуален*, *макропруденциален*, *национален*, *нормален*, *пропорционален*, *пруденциален*, *рационален*, *регионален*, *социален*, *фундаментален*, *централен* и др. Друга продуктивна комбинация е английският суфикс *-ive* с българския *-ен*, напр. *активен*, *административен*, *алтернативен*, *ефективен*, *кумулятивен*, *креативен*, *обективен*, *пасивен*, *продуктивен*, *субективен* и др. При чужди думи суфиксът *-ичен/-ически* би могъл да се разглежда като комбинация от англий-

ския суфикс *-ic* и българския суфикс *-ен/-ски*, напр. *автоматичен, академичен, дипломатически, естетически, икономически, публичен, символичен, систематичен, специфичен* и др.

В българския език се наблюдава също и тенденцията за заемане на прилагателни от английския, които в приемащия език се запазват като неизменяеми, т.е. не следват правилата за формообразуване в българския език. Такива например са прилагателните: *ad hoc* (*ad hoc дейност, ad hoc помощ, ad hoc партньори, ad hoc среща, ad hoc събитие*), *делукс* (*делукс пакет*), *лайт* (*лайт версия*), *максимум* (*максимум ефективност, максимум информация, максимум удобства, максимум усилия*), *минимум* (*минимум капиталова обезпеченост, минимум напрежение, минимум разходи, минимум средства*), *онлайн* (*онлайн курс, онлайн лекция, онлайн заседание*), *офлайн* (*офлайн видеоигри, офлайн режим на работа, офлайн услуги*), *премиум* (*премиум качество*), *смарт* (*смарт карта, смартфон*) и др. Такива случаи на нулево маркиране на прилагателните за категорията род не са често срещани в българския език. По-многобройни са англицизмите, които се адаптират към българските прилагателни имена словообразователно посредством заети или домашни суфикси. Чрез последващо формообразуване се получават словоформите на прилагателните, които са маркирани за категориите род, число и определеност.

4.3. Модели на граматическа адаптация при вербалните англицизми

При английските заемки в българския език, които принадлежат към класа на глагола, се наблюдава регулярно словообразуване и формообразуване. Като утвърдила се тенденция може да се посочи тяхното навлизане в българския език чрез добавяне на наставките *-ира-* или *-изира-* към съответните чуждоезикови корени. Такива двувидови глаголи са от трето спрежение и получават съответните окончания за образуване на глаголните словоформи. При този тип глаголи високочестотни по отношение на езиковата употреба са причастните форми във функцията на определение – сегашно деятелно причастие, напр. *инспектираща държава членка, коригиращи действия, сертифициращ орган* и най-вече минало страдателно причастие – *автоматизиран процес, актуализиран състав, делегирани правомощия, деминерализирана вода, маргинализирани групи* и др. Вербалното формообразуване при англицизмите в българския език може да се онагледява посредством следните вербални англицизми от корпуса: *генерализирам, генерирам, делегирам, елиминирам, идентифицирам, имплантирам, индексирам, локализирам, неутрализирам, регистрирам, регулирам, рестартирам, транспонирам, трансформирам, функционирам* и др. Предвид стилистичните особености на правните актове на ЕС, голяма част от тези глаголи се използват основно във възвратно-страдателни форми, често употребени в *да*-конструкции, напр. *да се адаптира, да се актуализира, да се гарантира, да се декларира, да се документира, да се контролира, да се оптимизира, да се стимулира, да се финализира, да се хармонизира* и др.

В българския, особено в неформалния и техническия регистър на езика, се срещат вербални англицизми със суфiksi -ва- и -н-, съответно за несвършен и свършен вид, напр. *даунлоудвам/даунлоудна, зуумвам/зуумна, лайквам/лайкна, пействам/пейстна, поствам/постна, сейввам/сейвна, стрийвам/стриймна, хаквам/хакна, ъпгрейдвам/ъпгрейдна* и др. Такива глаголи обаче не са характерни за формалния регистър на езика, към който спадат правните актове на ЕС в превод на български език, където се използват утвърдени или новозасти англицизми, които следват основните модели на адаптация на чуждата лексика в българския език.

4.4. Модели на граматическа адаптация при адвербиалните англицизми

Английските заемки, които принадлежат към класа на наречието, следват регулярния модел на формообразуване при този клас думи в българския език, напр. *административно, дефинитивно, ефективно, ефикасно, креативно, ротационно, циклично* и др. В редки случаи се използват заемки, навлезли основно от английския език, които са неизменяеми и не вземат българския адвербиален суфикс -о, напр. *максимум (максимум два пъти на ден, максимум три дни, максимум двама асистенти), минимум (минимум веднъж седмично, минимум 51% успеваемост, минимум две седмици), онлайн (комуникирам онлайн, пазарувам онлайн, работя онлайн), офлайн (гледам филм онлайн, използвам ресурс офлайн, чета статия офлайн)* и др.

5. Заключение и изводи

Актуалните тенденции при морфологичната адаптация се наблюдават най-ясно при безеквивалентните и частично еквивалентните англицизми, тъй като те преминават процес на асимилация и се установяват в системата на българския език като нова лексика, често заета заедно с навлизането на референта в целевата култура. Еквивалентните англицизми са комуникативно маркирани, често плод на индивидуален езиков избор от страна на говорещия, като понякога са със статута на оказационализми. Поради това при тях може да се наблюдават колебания във формообразуването, които обаче не би следвало да се разглеждат като показателни за езикови промени при изразяването на дадена граматическа категория. И трите типа английски заеми ясно онагледяват тенденцията към интернационализация на българския език в епохата на глобализацията. Наблюдава се правопрпорционална зависимост между степента на граматическа адаптация и степента на асимилация на английските заемки в българския език. Високата степен на граматическа адаптация е показателна за високата степен на асимилация в езика и обратно. Като цяло семантичната адаптация, при която заетата лексема променя нюанси в своето лексикално значение или обозначава нов за целевата култура референт, протича доста по-бързо от морфологичната адаптация. Причината за това е, че морфологичната адаптация е свързана с изразяване на съответното граматическо значение, което може да се

различава между изходния и целевия език или напълно да отсъства при някой от езиците, между които се осъществява заемане.

В разработката е представено актуалното състояние на англицизмите в българския език с фокус най-вече върху английските заемки, използвани в правните актове на ЕС. Онагледява се как адаптацията на англицизмите към особеностите на българския речников фонд включва словообразуване и формообразуване, като случаите на формообразуване в чист вид са сравнително редки. За да запази своята функционалност в езика-приемник, съответният англицизъм първо се свързва с домашни или асимилирани чужди суфикси, което в структурно отношение позволява лексемата да получи и флексии, характерни за граматическите категории на дадения клас думи. Докато в речта е възможно да се наблюдават колебания при формообразуването на новозаети англицизми, в книжовния български език, използван в европейските институции, такива колебания са малко вероятни. Затова в контекста на европейските нормативни актове се очертават по-скоро тенденции, които са показателни за начините на предаване на граматическо значение при превод на съответните текстове от английски на български език с оглед на сходствата и различията в граматическите системи на двата езика.

В изследването се потвърждава становището, че в българския език през първата четвърт на 21 век заемките-неологизми от английски са преобладаващо съществителни имена. Английският като лингва франка на глобалната комуникация между хора, които не са носители на езика, търпи влияние от страна на множество първи езици, което води до езикови промени и преосмисляне на граматически категории в класа на съществителното име. Тези колебания до голяма степен са видими при субстантивите, заети от английския в българския език, при които се наблюдават следните актуални тенденции във връзка с формообразуването и изразяването на граматическо значение:

- Тенденция за асимилация чрез приемане на домашен или зает суфикс, който обозначава категорията род, и последващо свързване със съответната флексия при формообразуването.

- Тенденция за повишаване употребата на плурални форми, която до голяма степен е проекция на сходна тенденция в английския език. Наблюдават се колебания и разширяване при употребата на форми за множествено число, най-вече чрез автоматичния превод от изходния английски език.

- Тенденция за развиване на механизми за обозначаване на генерична референтност с оглед използването на приобщаващ език и неутрален по отношение на пола изказ, което до голяма степен навлиза отново под влияние на английския.

- Тенденция за конкуренция между именни фрази с англицизми във функцията на съгласувано определение (прилагателно име) и такива с несъгласувано определение (съществително име), като честотността на употреба на фразите от типа N+N бележи ръст в българския език.

При моделите на граматическа адаптация на адективните англицизми в българския език се наблюдават далеч по-малко особености спрямо номиналното формообразуване. Може да се очертае следната устойчива насока на заемане:

- Тенденция към двойна суфиксация, т.е. запазване на английския суфикс и последващо добавянето към него на български суфикс, което способства формообразуването чрез свързването със съответните флексии за род, число и определителен член.

Адаптацията на вербалните англицизми в българския следва регулярни модели, като най-съществена особеност са маркерите за изразяване на аспектиалност. При граматическата адаптация на адвербиалните англицизми се следва основно моделът за образуване на наречия в българския език.

Като цяло в настоящото изследване са онагледени актуалните тенденции, които се наблюдават при заемането на англицизми от основните класове думи в контекста на правните актове на ЕС. Направените изводи са валидни и за англицизмите в българския език изобщо, тъй като изключват колебания при граматическата адаптация на английските заемки. При асимилацията на англицизмите в българския моделите на формообразуването неизменно се свързват със словообразуването. Употребата на английски и български суфикси в рамките на една словоформа е езиков механизъм, чрез който дадената лексема се вписва в моделите на граматическа адаптация при съответните класове думи в българския език. Използването на подобен механизъм в процеса на асимилация е показателно за хибридната структура на разглеждания тип лексеми. Установените в хода на изследването тенденции онагледяват естествения процес на заемане от английския като глобален език, различната степен на асимилация на англицизмите в българския и техния неустановен статут при наличие на домашна лексема в езика-приемник. Като цяло резултатите от изследването са значими за морфологията, лексикологията, семантиката, преводознанието, съпоставителното езикознание и др. Те касаят също проблематиката на езиковия развой и иновациите в граматиката на съвременния български като официален език на Европейския съюз.

Библиография:

- Атанасова 2019:** Атанасова, А. За чуждите думи и чуждиците в езика. – *Аз-буки*, бр. 7, 14–20 февруари 2019 г. // **Atanasova 2019:** Atanasova, A. Za chuzhdite dumi i chuzhditsite v ezika. – *Az-buki*, br. 7, 14–20 February 2019 <https://ibl.bas.bg/ezikovi_spravki/za-tchuzhdite-dumi-i-tchuzhditsite-v-ezika> [08.08.2024].
- Балтова 2014:** Балтова, Ю. Нови типове композитуми и техният правопис в съвременните славянски езици. – В: *Slavica Wratislaviensia*, 159 (2014), 33–43. // **Baltova 2014:** Baltova, Yu. Novi tipove kompozitumi i tehniyat pravopis v savremennite slavya+ski ezitsi. – В: *Slavica Wratislaviensia*, 159 (2014), 33–43.
- Балтова 2017:** Балтова, Ю. За адаптацията и „модата“ при употребата на чуждоезиковите заемки в българския език. – В: *Езикът на науката и науката за езика:*

- юбилеен сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Мария Попова. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 331–338. // **Baltova 2017**: Baltova, Yu. Za adaptatsiyata i „modata“ pri upotrebatata na chuzhdoezikovite zaemki v balgarskiya ezik. – V: *Ezikat na naukata i naukata za ezika: yubileen sbornik v chest na chl.-kor. prof. d.f.n. Mariya Popova*. Sofiya: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“, 331–338.
- БЕРОН**: Официален правописен речник онлайн. // **BERON**. *Ofitsialen pravopisen rechnik online*. <<https://beron.mon.bg/rechnik/0>> [10.08.2024].
- Благоева 2008**: Благоева, Д. Нова глаголна лексика в българския език. – В: *В търсене на смисъла и инварианта. Сборник в чест на 80-годишнината на проф. Дина С. Станишева*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 79–90. // **Blagoeva 2008**: Blagoeva, D. Nova glagolna leksika v balgarskiya ezik. – V: *V tarsene na smisala i invarianta. Sbornik v chest na 80-godishninata na prof. Dina S. Stanisheva*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 79–90.
- Братанова 2014**: Братанова, Б. Patterns of Linguistic Economy in English and Their Bulgarian Counterparts: the Case of EU Papers. – В: *Cross-linguistic Interaction: Translation, Contrastive and Cognitive Studies. Liber Amicorum in Honour of Bistra Alexieva*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 181–196. // **Bratanova 2014**: Bratanova, B. Patterns of Linguistic Economy in English and Their Bulgarian Counterparts: the Case of EU Papers. – V: *Cross-linguistic Interaction: Translation, Contrastive and Cognitive Studies. Liber Amicorum in Honour of Bistra Alexieva*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 181–196.
- Братанова 2020**: Братанова, Б. Английските фразеологични глаголи и българските префигурирани глаголи – граматикализация и аспектиалност. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“. // **Bratanova 2020**: Bratanova, B. *Angliyskite frazeologichni glagoli i balgarskite prefigirani glagoli – gramatikalizatsiya i aspektualnost*. Veliko Tarnovo: Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“.
- Братанова 2021**: Братанова, Б. Иновационни процеси в съвременната граматика на английския език (с оглед на техните възможни паралели в българския език). – В: *Български език, Приложение*, 68 (2021), 126–148. // **Bratanova 2021**: Bratanova, B. Inovatsionni protsesi v savremennata gramatika na angliyskiya ezik (s ogled na tehните vazmozhni paraleli v balgarskiya ezik). – V: *Balgarski ezik, Prilozhenie*, 68 (2021), 126–148.
- Буров 2021**: Буров, Ст. Безпредложение. – В: *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2021)*, Том 1. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 26–38. // **Burov 2021**: Burov, St. Bezpredlozhie. – V: *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiya na Instituta za balgarski ezik „Prof. Lyubomir Andreychin“ (Sofia, 2021)*, Tom 1. Sofia: Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“, 26–38.
- Вътов 1992**: Вътов, В. Основен курс по съвременен български език. Част I. Фонетика. Графика и правопис. Морфемика и словообразуване. Велико Търново: Издателска къща „АСТА“. // **Vatov 1992**: Vatov, V. *Osnoven kurs po savremenен balgarski ezik. Chast I. Fonetika. Grafika i pravopis. Morfemika i slovoobrazuvane*. Veliko Tarnovo: Izdatelska kashta „ASTA“.

- ГСБКЕ 1983:** *Граматика на съвременния български книжовен език, Том 2. Морфология.* София: Издателство на Българската академия на науките. // **GSBKE 1983:** *Gramatika na savremenniya balgarski knizhoven ezik, T. II. Morfologiya.* Sofia: Izdatelstvo na Balgarskata akademiya na naukite.
- Данчев 1981:** Данчев, А. Англицизмите в българския език. – В: *Съпоставително езикознание*, VI, № 3–5, 190–204. // **Danchev 1981:** Danchev, A. Anglitsizmite v balgarskiya ezik. – V: *Sapostavitelno ezikoznanie*, VI, № 3–5, 190–204.
- Зидарова 2011:** Зидарова, В. Наблюдения върху новите английски заемки и тяхната адаптация към системата на българския книжовен език. – В: *Научни трудове на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“*, Том 49, Кн. 1, 41–49. // **Zidarova 2011:** Zidarova, V. Nablyudeniya varhu novite angliyski zaemki i tyahnata adaptatsiya kam sistemata na balgarskiya knizhoven ezik. – V: *Nauchni trudove na Plovdivskiya universitet „Paisiy Hilendarski“*, Том 49, Кн. 1, 41–49.
- Колковска, Благоева 2021:** Колковска, С., Д. Благоева. Граматични особености на най-новата субстантивна лексика в българския език. – В: *Български език, Приложение*, 68 (2021), 73–89. // **Kolkovska, Blagoeva 2021:** Kolkovska, S., D. Blagoeva. Gramatichni osobenosti na nay-novata substantivna leksika v balgarskiya ezik. – V: *Balgarski ezik, Prilozhenie*, 68 (2021), 73–89.
- Костова 2017:** Костова, Н. Новите глаголи в българския език. – В: *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, 36/1, 17–25. // **Kostova 2017:** Kostova, N. Novite glagoli v balgarskiya ezik. – V: *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, 36/1, 17–25.
- Костова 2018:** Костова, Н. *Глаголни неологизми в българския език.* София: Авангард Прима. // **Kostova 2018:** Kostova, N. *Glagolni neologizmi v balgarskiya ezik.* Sofia: Avangard Prima.
- Крумова-Цветкова 2013:** Крумова-Цветкова, Л., Д. Благоева, С. Колковска, Е. Пернишка, М. Божилова. *Българска лексикология и фразеология. Том 1. Българска лексикология.* София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. // **Krumova-Tsvetkova 2013:** Krumova-Tsvetkova, L., D. Blagoeva, S. Kolkovska, E. Pernishka, M. Bozhilova. *Balgarska leksikologiya i frazeologiya. Tom 1. Balgarska leksikologiya.* Sofia: Akademichno izdatelstvo „Prof. Marin Drinov“.
- Кювлиева-Мишайкова 1997:** Кювлиева-Мишайкова, В. Морфологична адаптация на заемки от международната културна лексика в българския и словашкия език. – В: *Общност и многообразие на славянските езици. Сборник в чест на проф. Иван Леков.* София: Академично славистично дружество, 241–244. // **Kyuvlieva-Mishaykova 1997:** Kyuvlieva-Mishaykova, V. Morfologichna adaptatsiya na zaemki ot mezhdunarodnata kulturna leksika v balgarskiya i slovashkiya ezik. – V: *Obshtnost i mnogoobrazie na slavyanskite ezitsi. Sbornik v chest na prof. Ivan Lekov.* Sofia: Akademichno slavistichno druzhestvo, 241–244.
- Лютакова 2018:** Лютакова, Р. *Нова българска и румънска лексика след 1989 г.* София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. // **Lyutakova 2018:** Lyutakova, R. *Nova balgarska i rumanska leksika sled 1989 g.* Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- Маслов 1982:** Маслов, Ю. *Граматика на българския език.* София: Издателство „Наука и изкуство“. // **Maslov 1982:** Maslov, Yu. *Gramatika na balgarskiya ezik.* Sofia: Izdatelstvo „Nauka i izkustvo“.

- Микова 2016:** Микова, Л. Форми за множествено число при новите съществителни от мъжки род, заети от английски език. – В: *Български език*, 63 (2016), № 3, 111–114. // **Mikova 2016:** Mikova, L. Formi za mnozhestveno chislo pri novite sashtestvitelni ot mazhki rod, zaeti ot angliyski ezik. – V: *Balgarski ezik*, 63 (2016), 3, 111–114.
- Ницолова 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. // **Nitsolova 2008:** Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“.
- ОПРБЕ 2012:** *Официален правописен речник на българския език*. София: Издателство „Просвета“. // **OPRBE 2012:** *Ofitsialen pravopisen rechnik na balgarskiya ezik*. Sofia: Izdatelstvo „Prosveta“.
- Радева 2017:** Радева, В. *Българска лексикология и лексикография*. София: Изток-Запад. // **Radeva 2017:** Radeva, V. *Balgarska leksikologiya i leksikografiya*. Sofia: Iztok-Zapad.
- РБЕ:** *Речник на българския език (онлайн)*. // **RBE:** *Rechnik na balgarskiya ezik (online)*. <<https://ibl.bas.bg/rbe>> [12.08.2024].
- РНД 2021:** *Речник на новите думи в българския език (от първи-те две десетилетия на XXI в.)*. София: Издателство „Наука и изкуство“. // **RND 2021:** *Rechnik na novite dumi v balgarskiya ezik (ot parvite dve desetiletiya na XXI v.)*. Sofia: Izdatelstvo „Nauka i izkustvo“.
- РНДБЕ 2010:** *Речник на новите думи в българския език*. София: Издателство „Наука и изкуство“. // **RNDBE 2010:** *Rechnik na novite dumi v balgarskiya ezik*. Sofia: Izdatelstvo „Nauka i izkustvo“.
- Стаменов 2012:** Стаменов, М. По въпроса за т.нар. непредсказуеми промени в значенията на думите след заемане. – В: *Магията на думите. Езиковедски изследвания в чест на проф. д.ф.н. Лилия Крумова-Цветкова*. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 84–92. // **Stamenov 2012:** Stamenov, M. Po vaprosa za t. nar. nepredskazuemi promeni v znacheniyata na dumite sled zaemane. – V: *Magiyata na dumite. Ezikovedski izsledvaniya v chest na prof. d.f.n. Liliya Krumova-Tsvetkova*. Sofia: Akademichno izdatelstvo „Marin Drinov“, 84–92.
- Стаменов 2012:** Стаменов, Хр. Има ли наставка -инг в българския език? – В: *Български език*, 59, 51–59. // **Stamenov 2012:** Stamenov, Hr. Ima li nastavka -ing v balgarskiya ezik? – V: *Balgarski ezik*, 59, 51–59.
- Стаменов 2020:** Стаменов, М. Характер и някои резултати от взаимодействието на лексикалните и граматичните системи на езиците от балканския езиков съюз с османски турски. – В: *Български език, Приложение*, 67 (2020), 63–93. // **Stamenov 2020:** Stamenov, M. Harakter i nyakoi rezultati ot vzaimodeystviето na leksikalnite i gramatichnite sistemi na ezitsite ot balkanskiya ezikov sayuz s osmanski turski. – V: *Balgarski ezik, Prilozhenie*, 67 (2020), 63–93.
- Стоянов 1999:** Стоянов, Ст. *Граматика на българския книжовен език. Фонетика и морфология*. Велико Търново: Издателство „Абагар“. // **Stoyanov 1999:** Stoyanov, St. *Gramatika na balgarskiya knizhoven ezik. Fonetika i morfologiya*. Veliko Tarnovo: Izdatelstvo „Abagar“.

- Тодорова 2020:** Тодорова, Б. Именната фраза от типа [N[N]] и конкуренцията с други синтактични конструкции в съвременната българска речева практика. – *Български език*, LXVII, 186–198. // **Todorova 2020:** Todorova, B. Imennata fraza ot tipa [N[N]] i konkurenciyata s drugi sintaktichni konstruktсии v savremennata balgarska recheva praktika. – *Balgarski ezik*, LXVII, 186–198.
- Христов 2021:** Христов, Б. Проблеми при граматическата адаптация на нови заемки от английски език. – В: *Български език, Приложение*, 68 (2021), 90–101. // **Hristov 2021:** Hristov, B. Problemi pri gramaticheskata adaptatsiya na novi zaemki ot angliyski ezik. – V: *Balgarski ezik, Prilozhenie*, 68 (2021), 90–101.
- Aronson 1968:** Aronson, H. *Bulgarian Inflectional Morphophonology*. The Hague, Paris: Mouton de Gruyter.
- Baynham, Lee 2019:** Baynham, M., T. Lee. *Translation and Translanguaging*. London and New York: Routledge.
- MacSwan 2022:** MacSwan, J. (ed.). *Multilingual Perspectives on Translanguaging*. Bristol and Jackson: Multilingual Matters.
- Molhova 1992:** Molhova, J. *The Noun. A Contrastive English-Bulgarian Study*. Sofia: Sofia University Press.

Източници на емпиричен материал:

- BULNC:** *Български национален корпус. Balgarski natsionalen korpus*. <<http://dcl.bas.bg/bulnc/>> [март – август 2024].
- EUR-Lex:** *Достъп до правото на Европейския съюз. Dostap do pravoto na Evropeyskiya sayuz*. <<https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=bg>> [март – август 2024].